

**จุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในแผนการศึกษา
และหลักสูตรประถมศึกษา (พ.ศ. 2475 - 2488)**

ในการจัดการศึกษาของชาติให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และ
การเมืองแต่ละยุคสมัยนั้น จำเป็นต้องผ่านกระบวนการวางแผน กลั่นกรอง อย่างละเอียดถี่ถ้วน
และรัดกุม จากที่เห็นจึงกำหนดเป็นแม่บทหลักในรูปของแผนการศึกษา และจากแผนการศึกษา
ดังกล่าวจะเป็นแนวทางไปสู่การกำหนดรายละเอียดในการจัดการศึกษาแต่ละระดับการศึกษา
โดยกำหนดเป็นหลักสูตรการศึกษา นั่นคือ แผนการศึกษา และหลักสูตร เป็นสิ่งที่จำเป็น
อย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพราะเป็นหลัก ข้อกำหนด และแนวทางในการจัดการ
ศึกษาของชาติ ดังนั้นในบทนี้จะได้นำเสนอสาระเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัด
การศึกษาระดับประถมศึกษาที่ปรากฏในเอกสารดังกล่าว คือ

1. จุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาในแผนการศึกษา

1.1 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475

1.2 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479

2. จุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา

2.1 ประมวลศึกษากาต 2 หลักสูตร หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2484

2.2 ระเบียบการโรงเรียนประถมวิสามัญสาข (แผนกประจำ) และหลักสูตร
ประถมวิสามัญเกษตรกรรม พ.ศ. 2478

2.3 ประมวลศึกษากาต 2 หลักสูตรที่ประถมศึกษา พ.ศ. 2480

1. จุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในแผนการศึกษา

การจัดการศึกษาของประเทศไทยมีแม่บทหลักในการจัด ในรูปของโครงการศึกษา หรือแผนการศึกษามาตั้งแต่แรก เริ่มของการจัดระบบการศึกษาตามแนวใหม่ ที่มีการจัดหลักสูตร พื้นเพถิ่น และระยะเวลาเรียนแน่นอน แม่บทหลักในการจัดการศึกษานี้จะ กำหนดจุดมุ่งหมาย แนวทางการจัด โครงสร้างของโครงการศึกษาและเกณฑ์อายุมาตรฐานของผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษาเป็นประการสำคัญ (ประยูร ศรีประสาธน์, 2520) ซึ่งแผนการศึกษาฉบับแรก คือ โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 และแม้ว่าโครงการฉบับนี้จะไม่ มีผลบังคับใช้เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนเห็นชอบจากที่ประชุมเสนาบดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับการงบประมาณที่กระทรวงธรรมการตั้งไว้ถูกตัดลงมาก ทั้งนี้เพราะงบประมาณและความสนใจของรัฐบาลทุ่มเทไปในด้านภาษีอากรกับประเทศ เนื่องจากเป็นระยะที่ประเทศ ถูกคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกต่างรุ่นแนว (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, พ.ศ. 2475) แต่ก็ถือว่าเป็นเค้าโครงของแผนการศึกษากับต่าง ๆ ในสมัยต่อมา และเป็นจุด เริ่มแรกที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการศึกษาก้าวหน้าเป็นระบบ ซึ่งในระยะต่อมาโครงการศึกษาก็มีการเปลี่ยนแปลงชื่อ และสาระของโครงการจัดการศึกษาเรื่อยมาตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่ละยุคแต่ละสมัย

แผนการศึกษาถาวรสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นี้ มีฐานะเป็น กฎหมาย ทั้งนี้เพราะได้มีพระบรมราชโองการประกาศไว้ที่ ซึ่งพระบรมราชโองการใน ระหลกสมบุณยพญาฉัตรราชธานีมีฐานะเป็นกฎหมายได้ และเรียกชื่อว่า "โครงการศึกษา" ทั้งนี้ ตั้งแต่ โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 โครงการศึกษา พ.ศ. 2450 โครงการศึกษา พ.ศ. 2452 โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และโครงการ ศึกษา พ.ศ. 2464 ข้อความที่กำหนดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดรายละเอียดในแนวทางการจัดการศึกษาของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษา เช่น เกี่ยวกับการจัดหลักสูตร การวัดผล และการบริหารการศึกษา เป็นต้น บางฉบับยังมีข้อความเกี่ยวกับการศึกษา ของหญิงซึ่งจัดแตกต่างกับการศึกษาของชาย ส่วนจุดมุ่งหมายนี้ไม่มีระบุอย่างชัดเจน แต่ กล่าวรวม ๆ ไปกับส่วนอื่น ๆ (ประยูร ศรีประสาธน์, 2520) แผนการศึกษาแต่ละฉบับนี้ มีความเป็นมา และรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาโลกสรุป ดังนี้

โครงการศึกษา พ.ศ. 2441

ในปี พ.ศ. 2441 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เมื่อยังเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษา โดยดัดแปลงจากระบบการศึกษาของประเทศอังกฤษ และกรมศึกษาธิการได้เรียบเรียงเข้ากับแนวความคิดเดิม โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ภาค ได้แก่ ภาคหนึ่งว่าด้วยการศึกษาในกรุงเทพฯ ภาคสองว่าด้วยการศึกษาในหัวเมือง (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.)

ระบบการศึกษาแบ่งเป็น 2 สาสคือ การศึกษาสายสามัญกับการศึกษาพิเศษ และได้นำคำว่า "ประถมศึกษา" มาใช้ในกาแบ่งระดับการศึกษาเป็นครั้งแรก

การศึกษาสามัญเบื้องต้น แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1. โรงเรียนมูลศึกษาเบื้องต้น มิได้กำหนดอายุ และจำนวนชั้น
2. โรงเรียนไทยเบื้องต้น เทียบได้กับประถมศึกษาทั้งแบ่งเป็น ไทยเบื้องต้นชั้นต่ำ (ประโยค 1) เวลาเรียน 3 ปี กำหนดอายุเข้าเรียนภายใน 10 ปี กับไทยเบื้องต้นชั้นสูง (ประโยค 2) เวลาเรียน 3 ปี กำหนดอายุเข้าเรียนภายใน 13 ปี

โครงการศึกษา พ.ศ. 2445

ในปี พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลเจ้านเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ออกไปรับเสด็จพระบรมโอรสาธิราช ณ ประเทศญี่ปุ่น ในการนี้ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 นาย ติดตามไปด้วย เพื่อดูการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้วางแผนการศึกษาไว้แล้ว โดยอาศัยแผนการศึกษาชาติของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกาเป็นแนวทาง คณะกรรมการนี้ได้ศึกษาและนำมาปรับปรุงใช้กับประเทศไทย โดยประกาศใช้เป็นโครงการฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2445 (มณฑลสุพรรณ และ ประจวบ ศรีประสาธน์, 2520)

ระบบการศึกษานับเป็น 2 สาขา คือ สามัญศึกษากับวิสามัญศึกษา สำหรับการจัดการศึกษาเบื้องต้นนั้น สาขาสามัญได้รวมมูลศึกษาและประถมศึกษาจัดเป็น มูล-ประถมศึกษา (ประโยค 1 ชั้นต้น) เวลาเรียน 3 ปี กำหนดอายุเข้าเรียน 10 - 12 ปี และสาขาวิสามัญเรียกว่า ประถมศึกษาพิเศษ (ประโยค 2 ชั้นกลาง) ไม่ระบุจำนวนชั้นเรียน กำหนดอายุ 13 - 15 ปี

โครงการศึกษา พ.ศ. 2450

แบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 2 สาขา คือ สามัญศึกษากับวิสามัญศึกษาและในสาขาสามัญศึกษายังได้แยกออกเป็นแผนกสามัญ และแผนกพิเศษ (แตกต่างจากหลักสูตรสามัญคือเรียนภาษาอังกฤษ หรือวิชาที่เป็นความรู้พิเศษ)

สำหรับการจัดชั้นเรียนชั้นต้น จัดเป็น 3 ระดับคือ

1. มูลศึกษา หรือมูลศึกษาพิเศษมีเวลาเรียน 3 ปี กำหนดอายุ 7 - 9 ปี สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาที่ไม่มีแผนกมูล อนุญาตให้มีชั้นเตรียมอีกชั้นหนึ่งเป็นชั้นสำหรับการเตรียมเด็กเข้าใหม่ ชั้นเตรียมนี้เทียบเท่ากับชั้นประโยคมูล แต่ชั้นปีที่ 3 ของประโยคมูลจะมีเนื้อหาวิชาบางวิชาสูงกว่า เช่น วิชาเลข ให้ที่เตรียมประถมเรียนน้อยกว่า ประโยคมูล เพราะนักเรียนชั้นเตรียมจะเรียนวิชาเลขในชั้นประถมอยู่แล้ว ส่วนนักเรียนที่สอบไล่ได้ประโยคมูล โดทมากกว่าไม่เวียนคั่งจึงต้องเรียนวิชาเลขให้พอที่จะไปประกอบอาชีพได้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.)

2. ประถมศึกษา หรือประถมศึกษาพิเศษ มีเวลาเรียน 3 ปี กำหนดอายุ 10 - 13 ปี

3. ประถมวิสามัญ เทียบได้กับโรงเรียนมัธยมสาขาสามัญ มีเวลาเรียน 3 ปี กำหนดอายุ 14 - 17 ปี

โครงการศึกษา พ.ศ. 2452

การจัดการศึกษาเหมือนกับแผนการศึกษา พ.ศ. 2450 แต่ลดกำหนดอายุของนักเรียนประถมศึกษาทั้ง 2 สภาลงคือ สายสามัญ กำหนดอายุ 10 - 12 ปี และสายวิสามัญ กำหนดอายุ 13 - 15 ปี (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.)

โครงการศึกษา พ.ศ. 2456

เป็นโครงการศึกษาระดับสมบูรณ์ที่แสดงถึงวิธีการจัดรูปโครงการศึกษา หลักสูตร และพระราชบัญญัติบังคับการศึกษา ซึ่งในการจัดการศึกษาแบ่งเป็น 2 สาย คือ สายสามัญศึกษา และสายวิสามัญศึกษา พร้อมทั้งแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ภาค คือ การศึกษาภาคบังคับ และภาคพิเศษซึ่งเป็นระดับสูงขึ้นไปจากภาคบังคับ (มีเขตนาน สุทฺธเทศ์ และประจวบคีรีขันธ์, 2520) โดยกำหนดให้การศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ มีเวลาเรียน 5 ปี คือ ประถมสามัญศึกษา 3 ปี และประถมวิสามัญศึกษา 2 ปี กำหนดอายุเข้าเรียน 8 - 12 ปี

สำหรับเด็กที่กำหนดให้เรียนจบชั้นประถมปีที่ 5 จึงจะถือว่าจบประโยคประถมศึกษา ส่วนเด็กหญิงกำหนดชั้นประถมปีที่ 3 เป็นประโยคประถม และหากต้องการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ 3 สามารถเข้าเรียนได้ทั้งหญิงและชาย

โครงการศึกษา พ.ศ. 2464

โครงการศึกษาระดับนี้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2464 (ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464) คัดแปลงมาจากโครงการศึกษาระดับ พ.ศ. 2456 แก้ไข พ.ศ. 2458 (ข้อความที่กำหนดในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 แก้ไข พ.ศ. 2458 คล้ายโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 แต่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสามัญศึกษา กับ วิสามัญศึกษาในทุกชั้นตั้งแต่ระดับชั้นประถมจนถึงอุดม) ดังนั้นรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดชั้นเรียน กำหนดอายุเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา จึงคล้ายคลึงกัน

โดยสรุป จุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาในแผนการศึกษาก่อน พ.ศ. 2458 คือ ฝึกหัดพลเมืองเพื่อเข้าสู่ระบบราชการเป็นสำคัญ เพราะในเวลานั้นกิจการของรัฐบาลขยายตัวมากขึ้น จึงจำเป็นต้องใช้คนมาก ต่อมาเมื่อการศึกษาขยายตัวมากขึ้น ผู้สำเร็จการศึกษามีมาก แต่จำนวนตำแหน่งหน้าที่ราชการมีไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ที่ประสงค์จะเข้ารับราชการ ดังนั้นแผนการศึกษาฉบับต่อมา คือ โครงการศึกษา พ.ศ. 2458 และโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 จึงได้เพิ่มจุดมุ่งหมายและแนวทางการจัดการศึกษา เพื่อให้พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยควรแก่กัตตภาพของคนไม่เน้นเฉพาะการฝึกหัดคนสำหรับใช้ในราชการเท่านั้น

การจัดการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนกระทั่งสิ้นยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) มีนัยสำคัญในการจัดการศึกษา 2 ฉบับ คือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ซึ่งแผนการศึกษาแต่ละฉบับมีความเป็นมาและมีรายละเอียดที่เกี่ยวเนื่องกับจุดมุ่งหมายและแนวทางการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ดังนี้

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลชุดแรกได้แต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ประกอบด้วยสมาชิก 5 ท่าน โดยมีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นประธานกรรมการ และหลวงศรีปรีชาธรรมปาฐก เป็นเลขาธิการ (กระทรวงธรรมการ, 2475) เพื่อให้ทำหน้าที่วางแผนการศึกษาชาติขึ้นใหม่ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย และวางแผนปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ควรจัดทำเป็นการเร่งด่วน (วิทยาจารย์, 2475) ต่อมาจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ประกาศตั้ง "สภาศึกษา" ขึ้นเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2475 เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของกระทรวงธรรมการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2475) และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการสภาศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2475 (ราชกิจจานุเบกษา, 2475) มีกรรมการทั้งหมด 15 ท่าน โดยมีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็น

นาทกสภา คณะกรรมการสภาศึกษาได้ประชุมพิจารณาแผนการศึกษาชาติที่คณะกรรมการศึกษาได้ขอร่างไว้แล้ว เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ และประกาศใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 (ราชกิจจานุเบกษา, 2476)

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 13 หัวข้อ ซึ่งจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาได้กล่าวไว้ภายใต้หัวข้อ "ความมุ่งหมาย" และหัวข้อ "อัตรภาพการศึกษา" ดังนี้ ความมุ่งหมายของการศึกษาชาติ คือ ให้นครเมืองทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาดมอัตรภาพ คือ ตามระดับสติปัญญาและทุเกเทรท์ และเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพได้กำหนดให้กลุ่มบุตรกุลธิดาหนึ่งได้รับการศึกษาทั้งทางสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษาดมอัตรภาพ โดยให้แบ่งจัดการศึกษาเพื่อความสะดวกของนักเรียนออกเป็น 3 ส่วนเท่า ๆ กันคือ จริตศึกษา ได้แก่ การอบรมให้มีศีลธรรมคังาม พุทธิศึกษา ได้แก่ ให้มีปัญญา ความรู้ และผลศึกษา ได้แก่ การฝึกหัดให้เป็นผู้นี่างประกอบสมบุรธ์ (ราชกิจจานุเบกษา, 2476) ส่วนจุดมุ่งหมายการศึกษามาคบั้งคับ ซึ่งได้แก่การเรียนเพื่อจบประโยคประถมศึกษา คือ ประถมสามัญ 4 ปี และประถมวิสามัญ 2 ปีนั้น ได้กล่าวถึงในหัวข้ออัตรภาพการศึกษา โดยคาดหวังว่า ผู้ที่จบการศึกษามาคบั้งคับแล้วย่อมมีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเป็นพลเมืองของประเทศสยามคือมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพที่เป็นประโยชน์ค่อบ้านเมือง และรู้จักสิทธิ หน้าที่ของพลเมืองดี (ราชกิจจานุเบกษา, 2476)

สำหรับแนวทางการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษานั้น ไม่ได้กำหนดไว้เป็นหัวข้อ โดยเฉพาะ แต่มีกล่าวถึงรวม ๆ ไปกับหัวข้อต่าง ๆ หลายหัวข้อได้แก่

1. สามัญกับวิสามัญศึกษา อธิบายเกี่ยวกับลักษณะของการจัดการศึกษาทั้ง
- 2 ประเภท ดังนี้

1.1 สามัญศึกษา คือ การศึกษาวิชาสามัญซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานที่จำเป็นค่อการดำรงชีวิต จัดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วประสงค์จะเรียนต่อไปในสายสามัญสามารถข้ามไปเรียนค่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้เลยไม่ต้องเรียนประถมวิสามัญ แต่หากไม่สามารถเรียนต่อไปจนถึงมัธยมวิสามัญได้ ให้กลับมาเรียนในประถมวิสามัญชั้น 5 และ 6 อีก เพื่อจะได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพ

1.2 วิสามัญศึกษา คือ การศึกษาวิชาชีพเบื้องต้นตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น กสิกรรม หัตถกรรม และนาถียกรรม ได้แก่ การเรียนประถมวิสามัญชั้น 5 และ 6

2. ประเภทโรงเรียนจำแนกตามเจ้าของผู้ออกทุนทรัพย์ตั้งขึ้น หรือดำรงโรงเรียนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 โรงเรียนรัฐบาล ได้แก่ โรงเรียนที่ตั้งขึ้น และดำรงอยู่ด้วยเงินงบประมาณของรัฐบาล

2.2 โรงเรียนประชาบาล ได้แก่ โรงเรียนที่ตั้งขึ้นและดำรงอยู่ด้วยเงินภาษีต่าง ๆ ของประชาชนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464

2.3 โรงเรียนราษฎร์ ได้แก่ โรงเรียนที่บุคคล หรือคณะบุคคลตั้งขึ้น และดำรงอยู่ด้วยทุนส่วนบุคคลตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461

การจัดให้มีโรงเรียนทุกระดับทุกประเภททั้งสามัญ และวิสามัญศึกษาให้พอเพียงกับความต้องการของประชาชนนั้น รัฐบาลใช้วิธีแบ่งแรงในการจัด คือ รัฐบาลจัดตั้งขึ้นส่วนหนึ่ง และยอมให้เอกชน หรือประชาบาลจัดตั้งเองได้

3. เงินอุดหนุนการศึกษา รัฐบาลอาจจะจัดเงินบำรุงการศึกษาให้แก่โรงเรียนราษฎร์ลักษณะเดียวกับโรงเรียนประชาบาลก็ได้ตามระเบียบที่กระทรวงธรรมการกำหนด

4. การฝึกหัดครู กำหนดวุฒิของครูที่จะทำการสอนสามัญศึกษาในแต่ละระดับ การศึกษาคือ ประกาศนียบัตรครูมูล ประกาศนียบัตรครูประถม และประกาศนียบัตรครูมัธยม ให้เหมาะสมกับชั้นวิชา ส่วนครูที่จะสอนวิสามัญศึกษาก็ให้จบประกาศนียบัตรวิสามัญตามประเภทวิชา และระดับการศึกษา โดยวุฒิของครูดังกล่าวนี้ให้พยายามจัดให้มีในโรงเรียนแต่ละประเภท "ใกล้หรือในสวนร้อย"

5. การตรวจโรงเรียน กำหนดให้มีการตรวจโรงเรียนทุกระดับ ทุกประเภททั่วประเทศ ทั้งนี้เพื่อควบคุมแนะนำ ตรวจสอบ โดยผู้ตรวจการมีอำนาจในการอบรมครูที่ไปตรวจได้

6. การสำรวจอนามัย กำหนดให้มีการตรวจสุขภาพของโรงเรียน เพื่อตรวจวัดความเจริญเติบโต และป้องกันความผิดปกติของนักเรียน

7. การสอบไล่ รัฐบาลจะจัดสอบไล่ เพื่อคัดเลือกนักเรียนที่จบประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีความประสงค์จะเรียนต่อมัธยมศึกษาสามัญ

กล่าวโดยสรุป จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ จุดมุ่งหมายในระดับชาติ และจุดมุ่งหมายในแต่ละระดับการศึกษา โดยจุดมุ่งหมายระดับชาติกล่าวไว้ในหัวข้อ "ความมุ่งหมาย" และ จุดมุ่งหมายระดับการศึกษา กล่าวไว้ในหัวข้อ "อัตรภาพการศึกษา" ซึ่งจุดมุ่งหมายทั้ง 2 ระดับนี้ได้ให้ความสำคัญกับอัตรภาพทางการศึกษา กันได้แก่ ภูมิปัญญา และทุนทรัพย์ นั่นคือ การที่บุคคลจะสามารถเรียนต่อไปในระดับที่สูงกว่าการศึกษากาตบังคับขั้นไปนั้นจะต้องประกอบด้วยสติปัญญา และทุนทรัพย์ที่เพียงพอ นอกจากนี้ยังเน้นถึงประเภทของการศึกษาที่บุคคลพึงได้รับ คือ สามัญศึกษา หรือ "วิชากลาง เช่น หนังสือ และเลข " และวิสามัญศึกษา หรือ "วิชาเฉพาะ เช่น วิชาชีพ" (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ศ. 1/1) เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพที่แตกต่างจากอาชีพรับราชการอันเป็นคตินิยมที่มีอยู่ในสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิมโดยให้จัดการศึกษาให้ทั้ง 3 ส่วนให้พอเหมาะ ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่ได้รับการศึกษาอันถูกต้องนั้น ควรเป็นผู้ที่มีนิสัยใจคอ และความประพฤติดี เป็นผู้ที่มีความรู้ดี ตลอดจนเมื่อเขามีสมบุรณ์ สำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษานี้ รัฐบาลถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องจัดแบบให้เปล่าแก่พลเมือง และเป็นการศึกษาที่เพียงพอตามอัตรภาพของประเทศไทยในเวลานั้น ซึ่งแผนการศึกษาลบนี้ได้ยกกระตบการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้นจาก 5 ปีเป็น 6 ปี แต่ในทางปฏิบัติก็มีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2484 เพราะเดิมประถมศึกษาสามัญมี 3 ชั้นก็จริงแต่มีชั้นเตรียมเป็นการศึกษาก่อนประถมศึกษาปีที่ 1 อยู่แล้ว จึงเป็นแต่เพียงการเลื่อนชั้นเตรียมขึ้นเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และเลื่อนขึ้นมาเป็นลำดับเท่านั้น (ประสูร ศรีประสาธน์, 2520) โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้จบการศึกษาระดับนี้ คือ การเป็นพลเมืองดีที่สามารถประกอบอาชีพได้ และรู้จักสิทธิ หน้าที่ของพลเมืองที่พึงปฏิบัติต่อบ้านเมือง ซึ่งในการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้นนี้ไม่ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดเป็นหัวข้อ เฉพาะแต่ได้กล่าวรวม ๆ ไปกับหัวข้ออื่น ๆ

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษา ดังกล่าวได้ปรากฏชัดเจนในคำชี้แจงของกระทรวงธรรมการ (2476, อ้างถึงใน รอง ศยามานนท์ และคณะ, 2507) ซึ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อที่วิถภายในขอบเขตประชาคม ตามคติโบราณ และมีลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญการปฏิบัติจริงดังความ ถอนหนึ่งว่า

ไว้ถือเอาโลกเป็นห้องเรียน วิชาภาคและธรรมชาติเป็นครู เอาชีวิตและ การเป็นอยู่ประจำวันเป็นบทเรียน และถือเอาความชำนาญที่มืออยู่ใน สรรพสิ่งเหล่านี้เป็นวิถีทางที่จะสอน เรียน ทำเพื่อผลในปัจจุบันและอนาคต การสอนการเรือนต้องมี การปฏิบัติไปในตัว ภาควิทยแห่งประชาคม อบรม ให้ทุกคนรู้จักใช้สมองกับมือให้ได้รับความชำนาญผ่านาญ เพื่อประโยชน์แก่คนที่ เกิดมาสำหรับกระทำ เป็นการศึกษาแห่งชีวิต โลกชีวิต เพื่อชีวิต ไม่ใช่ให้ เรียนกันแต่ทางทฤษฎีและแล้วก็เข้าร่วมมือกับประชาคมไม่ได้ . . .

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ได้ใช้ต่อมาเป็นเวลาประมาณ 4 ปี กระทรวง ธรรมการจึงได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2479 เพื่อปรับปรุงการศึกษาให้เหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น(กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ.5.2/2) โดยเฉพาะเกี่ยวกับระบบการศึกษา และเวลาเรียน ดังความตอนหนึ่งที่ม.ล ปิ่น มาลากุล (2521) ได้บันทึกถึงเหตุผลในการเปลี่ยนแผนการศึกษาชาติดังกล่าว ความว่า

แผนการศึกษาเก่าที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2475 นั้น มีระยะเวลาในการศึกษาสามัญศึกษายาวเกินสมควร นักเรียนจะต้องเสียเวลาเรียน ในสาขามัธยมศึกษาถึง 12 ปี [ประถมสามัญ 4 ปี มัธยมต้น 4 ปี มัธยมปลาย 4 ปี; ผู้วิจัย] และยังคงเข้าเรียนต่อในทางวิสามัญอีก ซึ่งเมื่อรวมเข้า ด้วยกันแล้วจะเห็นได้ว่า โครงการศึกษาเก่าที่เราใช้ กำหนดเวลาเรียนเป็น เวลานานมาก . . .

ดังนั้นแผนการศึกษาชาติฉบับนี้จึงได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการจัด
ชั้นเรียนใหม่โดยแบ่งการศึกษาสาขาสามัญศึกษาออกเป็น 5 ระดับ คือ

1. มุสิกศึกษา ไม่กำหนดชั้นเรียน แต่กำหนดเกณฑ์อายุเรียนตั้งแต่ 5 - 7 ปี
2. ประถมศึกษา 4 ปี
3. มัธยมศึกษา แบ่งเป็น 2 ตอน คือ มัธยมต้น และมัธยมปลาย ทยอยละ 3 ปี
4. เตรียมอุดมศึกษา 2 ปี
5. อุดมศึกษา ไม่กำหนดชั้นเรียน

สำหรับอาชีวศึกษา แบ่งเป็น 3 ชั้น แต่ละชั้นสิ้นสุดในตัวเอง คือ

1. อาชีวศึกษาขั้นต้น เวลาเรียน 3 ปีรับนักเรียนที่จบ ป.4 เข้าเรียน
2. อาชีวศึกษาชั้นกลาง เวลาเรียน 3 ปี รับนักเรียนที่จบ ม.3 เข้าเรียน
3. อาชีวศึกษาขั้นสูง เวลาเรียน 2 ปี รับนักเรียนที่จบ ม.6 เข้าเรียน

แผนการศึกษาลดฉบับนี้มีพิเศษแตกต่างไปจากโครงการศึกษาและแผนศึกษาเดิม คือ
ได้เปลี่ยนคำเรียก การศึกษาวิชาชีพ จากวิสามัญศึกษามาเรียกเป็นอาชีวศึกษาซึ่งนับเป็น
ครั้งแรกที่มีการนำเอาคำว่า "อาชีวศึกษา" มาใช้ในแผนการศึกษา (ประจวบ สุวีระสาธน์,
2520) ส่วนเวลาเรียนในชั้นประถมศึกษาได้กำหนดให้ทุกคนเรียนเท่ากันเป็นเวลา 4 ปี
คือ ประถมปีที่ 1 - 4 ไม่ยอมให้บางคนเลือกทางเรียนได้เช่นแต่ก่อน และถ้าเด็กเคยได้
รับการศึกษาอบรมจากทางบ้านก่อนอายุถึงเกณฑ์บังคับก็อาจจะเรียนสำเร็จประถมศึกษาก่อน
อายุ 14 ปี (รอง ศยามานนท์ และคณะ, 2507) การลดเวลาเรียนในโรงเรียนประถม
ศึกษาลงอีก 2 ปี อาจจะทำให้เกิดผลดีทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศชาติ เพราะ
ทำให้พลเมืองได้รับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษาได้มากก็หมายความว่ารัฐบาลต้องการให้พลเมืองจบ
ประถมสามัญเกินครึ่งจำนวนของพลเมืองทั้งประเทศภายในเวลา 10 ปี แต่ก็เป็นที่น่าเสียดาย
ที่แผนการศึกษาลดฉบับนี้ได้ลดความสำคัญของการศึกษาด้านอาชีพในระดับประถมศึกษาลง

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 หัวข้อ คือ ความมุ่งหมาย
ทั่วไป ระเบียบการศึกษา การศึกษาบังคับ และแนวจัดการศึกษา (กองจดหมายเหตุ
แห่งชาติ, สบ.5.2/2) สำหรับจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาไม่ได้แยกกล่าวในแต่ละระดับ
การศึกษา แต่ได้กำหนดกว้าง ๆ และรวมกันไว้ในหัวข้อความมุ่งหมายทั่วไป คือ

1. รัฐมีความมุ่งหมายที่จะให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษา เพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้เต็มที่

2. เพื่อให้ได้ประโยชน์ตามหน้าที่ กุลบุตร กุลธิดา จึงได้รับการศึกษาทั้ง 2 ประเภท คือ สามัญศึกษา และอาชีวศึกษา

3. เพื่อความสมบูรณ์แห่งการศึกษาทั้ง 2 ประเภทนั้น ให้จัดการศึกษาทั้งสามส่วน คือ พุทธิศึกษา ให้มีปัญญาความรู้ จริตศึกษา ให้มีศีลธรรมอันดี พลศึกษา ให้มีร่างกายสมบูรณ์

สำหรับแนวทางการจัดการศึกษาได้กล่าวไว้ภายใต้หัวข้อ แนวจัดการศึกษา ดังนี้

1. ในการจัดให้มีสถานศึกษาใน รัฐใช้วิธีแบ่งแรง โดยรัฐจัดสร้างขึ้นเองบ้าง และยอมให้เทศบาล (ประชาบาล) หรือเอกชนจัดสร้างขึ้นได้

2. รัฐอาจรับอุปถัมภ์โรงเรียนราษฎร์ตามระเบียบที่จะได้กำหนดไว้

3. รัฐจะให้ทุนเล่าเรียนแก่นักเรียน เพื่อส่งเสริมให้ได้เรียนตามอัธยาศัย

4. ให้สถานศึกษาแต่ละประเภท และระดับการศึกษาจัดให้มีครูประจำชั้นมัธยมหรือปริญญา หรือผู้เชี่ยวชาญตามสมควร

5. รัฐจะจัดสอบวิชาสามัญขึ้นที่เป็นหัวข้อสำหรับข้ามไปศึกษาแผนอื่น ๆ เช่น ประโยคประถม

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 มีสาระส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 แต่มีรายละเอียดน้อยกว่า และเป็นแผนการศึกษาฉบับแรกที่ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย เน้นถึงหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญไว้อย่างชัดเจน (แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 เน้นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ) โดยมีได้กล่าวถึงอัธยาศัยทางการศึกษาไว้ แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดในเรื่องนี้ก็คงเป็นอย่างเดิวกันคือให้บุคคลได้รับการศึกษาตามควรแก่สติปัญญาและทุนทรัพย์ และในส่วนของจัดการศึกษาให้แก่นักเรียนนั้น แผนการศึกษาฉบับนี้ได้ตัดส่วนที่เกี่ยวกับ เพศ ชาติ ศาสนาออก ทั้งนี้คงเนื่องมาจากจัดการศึกษาของประเทศไทยได้จำกัดในเรื่องดังกล่าวมาก่อน ดังนั้นการกำหนดเพียงคำว่า "พลเมืองทุกคน" ก็เป็นการเพียงพอแล้ว และเพื่อความสมบูรณ์

ของการศึกษาทั้ง 2 ประเภท ได้กำหนดให้จัดการศึกษาให้ครบองค์ 3 แห่งการศึกษาเช่นเดียวกับแผนการศึกษา พ.ศ. 2475 แต่จัดลำดับแตกต่างกัน ซึ่งการเรียงลำดับต่างกันนั้นอาจขึ้นอยู่กับความต้องการที่จะเน้นองค์การศึกษาเรียงตามลำดับความสำคัญ โดยลำดับที่กล่าวถึงก่อนย่อมได้รับการเน้นกว่าลำดับหลัง และการลำดับตามความสำคัญดังกล่าวนี้ควรสอดคล้องกับความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เพราะจะมีผลต่อการนำไปปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดหลักสูตร และสิ่งที่ควรเน้นในหลักสูตร (ประยูร ศรีประสาธน์, 2520) ส่วนแนวทางการจัดการศึกษาโดยสรุปคล้ายคลึงกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 แต่กำหนดรายละเอียดน้อยกว่า

2. จุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา

การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือทางสังคมนี้ จะเป็นประโยชน์มากที่สุดน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับหลักสูตร เพราะหลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา (ถาวร บัวศรี, 2504) ทั้งนี้เพราะหลักสูตรจะชี้ให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายในการให้การศึกษา เนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียน กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียนการสอน (Tyler Ralph W., 1969 อ้างถึงใน ลัดดา สุวรรณกุล, 2518)

การศึกษาของไทยในระยะเริ่มแรกจนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังไม่ปรากฏว่ามีหลักสูตรสำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร (ลัดดา สุวรรณกุล, 2518) มีเพียงแนวปฏิบัติที่ยึดถือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมาแต่โบราณ และเมื่อตั้งโรงเรียนหลวงในปี พ.ศ. 2414 แล้ว สิ่งที่ยึดถือเป็นแนวทางคือ แบบเรียน ต่อมาจึงมีประกาศการเรียนในปี พ.ศ. 2428 และพระราชบัญญัติการสอบวิชา พ.ศ. 2433 เอกสารทั้ง 2 ฉบับนี้มีลักษณะที่พอจะจัดได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการมีหลักสูตรไว้ ซึ่งจุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาในระยะนี้ คือ มุ่งฝึกคนเข้ารับราชการ (จรรยา วงศ์สาภัณฑ์ และหลวงสวัสดิสารสาส์นพุกกี, 2504)

สำหรับหลักสูตรที่ประกาศใช้เป็นลาชลักษณะอักษรครั้งแรก คือ "กฏนิกัตสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ พ.ศ. 2435" ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายและแนวทางการจัดการศึกษาไว้ แต่ได้กำหนดใน"ประกาศตั้งโรงเรียนชั้นมูลศึกษา" (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.1/18) มีสาระโดยสรุป คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรได้รับโอกาสในการศึกษาโดยทั่วถึงกันและได้รับความรู้จากการเรียนเพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2438 ได้มีการนำพระราชบัญญัติการสอบวิชา พ.ศ. 2433 มาแก้ไขเพิ่มเติมเป็นหลักสูตรฉบับใหม่ (จรรยา วงศ์สายัณห์ และหลวงสวัสดิศาสตราศรัทธุทธิ, 2504) และได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอีกหลายครั้งเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุค แต่โดยสรุปหลักสูตรแต่ละฉบับที่ประกาศใช้ก่อน พ.ศ. 2453 มิได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเอาไว้เลย ไม่ว่าจะ เป็นจุดมุ่งหมายในระดับใด ๆ ดังนั้นการศึกษาจุดมุ่งหมายของการศึกษาในระยะนี้จึงต้องอาศัยศึกษาจากเอกสารอื่น ๆ ประกอบ จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาได้มีการกำหนดไว้ครั้งแรกใน"หลักสูตรมูลศึกษาสำหรับเรียนชั่วเวลา 2 หรือ 3 ปี อายุตั้งแต่ปีที่ 7 ถึงปีที่ 9" เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายในระดับรายวิชา และต่อมาหลักสูตรฉบับต่างๆ ก็ได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาในแต่ละรายวิชาเรื่อยมา ส่วนแนวทางการจัดการศึกษาได้มีการแนะนำเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนการสอนบางวิชาไว้ในหลักสูตรบางฉบับ และในหนังสือแบบเรียนบางรายวิชา (ลัดดา สุวรรณกุล, 2518) ดังนั้นการจัดการศึกษาในประเทศไทยนับตั้งแต่ที่มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการเป็นระบบ จนถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการประกาศใช้หลักสูตรทั้งหมด 7 ฉบับ ดังนี้

1. กฏนิกัตสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ พ.ศ. 111 (พ.ศ. 2435)
2. หลักสูตร พ.ศ. 2438
3. หลักสูตรประถมศึกษาสำหรับสอบได้ประกาศนียบัตรประโยค 1 พ.ศ. 124 (พ.ศ. 2448)
4. หลักสูตรมูลศึกษาสำหรับเรียนชั่วเวลา 2 หรือ 3 ปี อายุตั้งแต่ปีที่ 7 ถึงปีที่ 9 (พ.ศ. 2453)

5. หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454)
6. หลักสูตรหลวงกระทรวงธรรมการ หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2456
7. ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตร หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464

กฎีกัดสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนสามัญศึกษา ร.ศ. 111

กฎีกัดสำหรับการศึกษาฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน (คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลย์ฯ, 2514) คือ

- ร่างกฎที่ 1 เรื่องนีกัดสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ
- ร่างกฎที่ 2 เรื่องนีกัดทางการศึกษาในโรงเรียนมูลสามัญขึ้นค้ำอย่างง่าย สำหรับโรงเรียนในค้ำบดบ้านนอก
- ส่วนที่ 3 ก่ว่าวถึงศึกษาศถานในกรุงศถวม

สวระสำคัญได้ก่ว่าวถึง ลักษณะการจัดขึ้นเรียน และเนื้อหาวิชาที่เรียนในชั้นมูลศึกษาทั้ง 3 ประเภท ที่มีกำหนดอายุเข้าเรียน 7 - 15 ปี ดังนี้

1. โรงเรียนมูลสามัญขึ้นค้ำ ตั้งค้ำตามพระอารวม มีกำหนดเวลาเรียน 3 ปี วิชาที่เรียน ได้แก่ ศธรรมจวรี อ่าณ เขียน คั่งง้อคคววม ไวชวกรณัม และเลขวิธึ ส่วนโรงเรียนซึ่งได้ตั้งขึ้นค้ำตามวัดในแควงค้ำบดค้ำง ๆ นั้น ให้สอนอย่างง่ายก่อน และจะเพิ่มการเรียนหับร้องเท้ำไปค้ำวก็ค้ำได้
2. โรงเรียนมูลสามัญขึ้นค้ำอย่างง่าย ตั้งขึ้นค้ำตามพระอารวมในค้ำบดบ้านนอก มีกำหนดเวลาเรียนไม่ค้ำก่ว่า 3 ปี วิชาที่เรียนเหมือนโรงเรียนประเภทแรก ค้ำไม่มีวิชาไวชวกรณัมและกำหนดครวชละเอี้อคตองเนื้อหาที่สอนให้ง่ายขึ้น
3. โรงเรียนมูลสามัญขึ้นสูง ตั้งค้ำตามหัวเมืองในกรุง กำหนดเวลาเรียน 4 ปี เมื่อเรียนจบได้ประโฮค 1 วิชาที่เรียน ได้แก่ วิชาที่เรียนในโรงเรียนมูลสามัญขึ้นค้ำค้ำมีววชละเอี้อคเนื้อหาชวคก่ว่า และเพิ่มวิชาภูมิศวสตร์ หงชวควว วิชาแควว เขียนภวพ และหับร้อง นอกจากนั้นอวจสอนภวชวอังกฤช การชั่ง การเพวะปลุก ค้ำงวคค้อชวคค้ำงหนึ่งเพิ่มค้ำมก็ค้ำได้

หลักสูตร พ.ศ. 2438

การจัดชั้นเรียนเรียกเป็น "ภาค" แบ่งเป็น 3 ภาค คือ ภาค 1 ภาค 2 และภาค 3 กำหนดเวลาเรียนภาคละ 3 ปี

ภาค 1 เทียบได้กับระดับประถมศึกษาตามชั้นความรู้แบบตะวันตก (วารุณี โอสการณีย์, 2524) เนื้อหาวิชาเน้นวิชาหนังสือเหมือนหลักสูตรฉบับแรกคือ อ่าน เขียน ตามคำบอก ดาอมือ ไวยากรณ์ เลข (คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองฯ, 2514)

หลักสูตรประถมศึกษาสำหรับสอบไล่ประกาศนียบัตรภาค 1 พ.ศ. 124

(พ.ศ. 2448)

แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับคือ ภาค 1 และมีธยมศึกษา ซึ่งกำหนดการจัดชั้นเรียนในภาค 1 ออกเป็น 4 ชั้น เนื้อหาวิชาที่เรียนเพิ่มจากหลักสูตรฉบับเดิม (หลักสูตร พ.ศ. 2438) อีกหลายวิชา แต่ลักษณะเนื้อหาวิชายังคงเน้นเนื้อหาความรู้ และจัดตามระดับความยากง่าย (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป) วิชาที่เรียน ได้แก่ วิชาหนังสือ เลข ภาษา จรรยา ความรู้เบื้องต้น บทร่วมด้วยของ กุณิศาสตร์

หลักสูตรมูลศึกษาสำหรับเรียนชั่วเวลา 2 หรือ 3 ปี ราวตั้งแต่ ปีที่ 7 ถึงปีที่ 9

(พ.ศ. 2453)

ในการกำหนดเวลาเรียนตามหลักสูตรมูลศึกษานี้ ใช้เวลาเรียน 3 ปีแต่สามารถยืดหยุ่นได้คือ กำหนดให้นักเรียนที่เรียนจบเพียงชั้นมูลแล้วไม่เรียนต่อนั้น ให้เรียนตามหลักสูตรทั้ง 3 ปี แต่ถ้าจะเรียนชั้นประถมต่อไปให้นับชั้นปีที่ 3 ของชั้นมูลเป็นชั้นปีที่ 1 ของประถมศึกษาได้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้ที่เรียนสูงกว่าชั้นมูลขึ้นไปไม่ต้องเสียเวลามากเกินไป (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ) เนื้อหาวิชาที่กำหนดให้เรียนแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. วิชาที่ยังบังคับให้สอนได้แก่ จรรยา ภาษาไทย เลข การรักษาดัว
2. วิชาบังคับเลือก ให้เลือกสอนเพียงวิชาใดวิชาหนึ่งต่อไปนี้คือ การฝีมือ การเพาะปลูก การค้าขาย
3. วิชาที่ไม่บังคับสอนยอมให้เลือกสอนได้ตามความสามารถได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์ ศิลป (วาดเขียน ปั้นร้อง) วิชาเกษตรบริหาร (การทหาร)

หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 130 (พ.ศ. 2454)

หลักสูตรฉบับนี้ประกอบด้วยหลักสูตรมูลศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ทั้งแผนกสามัญและแผนกพิเศษ โดยแยกเป็นหลักสูตรต่าง หลักสูตรหญิงรวมทั้งหมด 10 หลักสูตรตลอด สำหรับการศึกษาเบื้องต้นทั้งหญิง และชายได้กล่าวถึงการจัดชั้นเรียน เนื้อหา วิชา และอายุเข้าเรียนไว้ดังนี้

1. มูลศึกษา (ชาย, หญิง) เป็นการศึกษาภาคบังคับให้ทุกคนต้องเรียน กำหนดเวลาเรียน 3 ปี อายุ 7 - 9 ปี วิชาที่เรียนเหมือนกันหลักสูตรมูลศึกษา พ.ศ. 2453 และเพิ่มวิชาความรู้เรื่องเมืองไทยในรายวิชาที่ยังบังคับให้สอน
2. ประถมศึกษา แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 3 ลักษณะเช่นเดียวกับมูลศึกษาคือ
  - 2.1 วิชาบังคับ(ชาย, หญิง)ได้แก่ จรรยา ภาษาไทย คำนวนวิธี ภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร วาดเขียน อิมเนาสติกส์ (สำหรับหญิง ให้เรียนการฝีมือแทนอิมเนาสติกส์)
  - 2.2 วิชาบังคับเลือก กำหนดให้สอนวิชาใดวิชาหนึ่งต่อไปนี้คือ การฝีมือ การเพาะปลูก การค้าขาย
  - 2.3 วิชาที่ไม่บังคับสอน แต่ให้เลือกสอนตามความสามารถได้แก่ วิทยาศาสตร์ ศิลป การทหาร

หลักสูตรหลวงกระทรวงธรรมการ หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2456

เพื่อให้การดำเนินการจัดการศึกษาเป็นไปตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 กระทรวงธรรมการจึงได้ประกาศใช้หลักสูตรหลวงฯ พ.ศ. 2456 ซึ่งประกอบด้วยหลักสูตรประถมศึกษา (ชาย, หญิง) หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย, หญิง) ต่อเนื่อง หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนกลาง และหลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย, หญิง) ต่อปลาย รวม 7 หลักสูตรย่อย (ดีดคา สุวรรณกุล, 2518) ซึ่งในการจัดชั้นเรียน เนื้อหาวิชา และอายุเข้าเรียนในระดับศึกษามีสาระสำคัญ คือ

1. หลักสูตรประถมศึกษา (ชาย) มี 5 ชั้นปี ประถมสามัญ 3 ชั้น และประถมศึกษาสามัญ 2 ชั้น เนื้อหาวิชาที่เรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ
  - 1.1 วิชาสามัญ เรียนในชั้นประถมปีที่ 1 - 5 ได้แก่ วรรณคดี ภาษาไทย เลข ความรู้เรื่องเมืองไทย การรักษาตัว วิชาเขียน ลูกลูกเสือ
  - 1.2 วิชาสามัญ - วิชาพิเศษที่เรียนในชั้นประถมปีที่ 4 - 5 ได้แก่ วิชาหัตถกรรม กลีกรวม และพาณิชย์กรรม
2. หลักสูตรประถมศึกษา (หญิง) มี 3 ชั้น วิชาที่เรียนเหมือนกับหลักสูตรชาย และให้คำอธิบายเพิ่มเติมในการสอนบางวิชาเช่น วิชาลูกเสือให้เด็กสอนเฉพาะที่เหมาะสมกับเพศหญิง และวิชาสามัญให้เด็กสอนวิชาพิเศษซึ่งเป็นทางกนไคตของหญิง เช่น เย็บ ปัก ถัก รีด หรือการมีมืออื่น ๆ เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า "หลักสูตรมัธยมก่อน (การเปลี่ยนแปลงการปกครอง : ผู้วิจัย) จะคล้ายกับเป็นเนื้อหาคุณภาพ เพราะจะเป็นเรื่องที่กำหนดว่าจะต้องเรียนอะไรในชั้นไหน . . . ถ้าเป็นครูมุ่งหมายก็จะมานั่งคิดเอาว่า ชาติต้องการอะไร เด็กควรจะเป็นอย่างไร แล้วคิดว่าเด็กจะต้องเรียนรู้อะไร" (ลาวี สัตหวั, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2539)

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 มีหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง 3 ฉบับ ดังนี้

1. ประถมศึกษาภาค 2 หลักสูตร หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464
2. ระเบียบการโรงเรียนประถมวิสามัญ ชาย(แผนกประจำ) และหลักสูตร ประถมวิสามัญเกษตรกรรม พ.ศ. 2478
3. ประถมศึกษาภาค 2 หลักสูตรพื้นประถมศึกษา พ.ศ. 2480

หลักสูตรแต่ละฉบับมีความเป็นมา และมีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย และ แนวทางการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาดังนี้

ประถมศึกษาภาค 2 หลักสูตร หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464

หลักสูตรฉบับนี้เป็นหลักสูตรที่จัดทำแทน "หลักสูตรหลวงกระทรวงธรรมการ หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2456" เพื่อสนองโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 โดยหลักการ ส่วนใหญ่เป็นความพยายามที่จะแก้ปัญหาการศึกษาทางฝ่ายวิสามัญศึกษาในระดับมัธยมที่ขาด ไป แต่การศึกษาระดับประถมศึกษาไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก (พรเพ็ญ ปทุมศิริ, ม.ป.ป.) กล่าวคือ ประกอบไปด้วยหลักสูตรระดับประถมศึกษา 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรประถมศึกษา(ชาย) สำหรับแบ่งเรียน 4 ปี หรือ 5 ปี และหลักสูตรประถมศึกษา (หญิง) สำหรับเรียน 3 ปี (กระทรวงธรรมการ, 2467) ซึ่งหลักสูตรทั้ง 2 นี้ได้กำหนด วิชาที่สอนไว้แตกต่างกัน ดังนี้

1. หลักสูตรประถมศึกษา (ชาย) จำนวนวิชาที่สอนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ
  - 1.1 วิชาสามัญที่ยังบังคับให้สอนมี 7 วิชา ได้แก่ จรรยา ภาษาไทย เลข ความรู้เรื่องเมืองไทย การรักษาคำ วาดเขียน และลูกเสือ
  - 1.2 วิชาวิสามัญ หรือ "วิชาอาชีพ" ที่บังคับให้เลือกสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง ได้แก่ หัตถกรรม กสิกรรม และพาณิชย์กรรม
  - 1.3 วิชาที่ไม่บังคับให้สอน อนุมัติให้เลือกสอนตามความสามารถ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ tib ร้อง

2. หลักสูตรประถมศึกษา (หญิง) จำนวนวิชาที่สอนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ
  - 2.1 วิชาสามัญ ได้แก่ วิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรประถมศึกษา (ชาย) ยกเว้นลูกเสือให้เลือกสอนสิ่งที่เหมาะสมกับเพศหญิง
  - 2.2 วิชาวิสามัญ ได้แก่ วิชาที่เป็นทางถนัดสำหรับผู้หญิง เช่น เก็บ ปัก ถัก ร้อยทอ หรือการฝีมืออื่น ๆ

สำหรับจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาได้กำหนดเป็นจุดมุ่งหมายระดับรายวิชาไว้ในตารางสอน "ความมุ่งหมายในการที่สอนวิชานี้" และช่อง "รายการที่ต้องสอน" ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุป คือ ต้องการให้นักเรียนเป็นพลเมืองดี รู้จักสงวนหาอาชีพในทางสุจริตเหมาะสมกับตนเองและท้องถิ่น อ่านออกเขียนได้ มีค่านิยมดี มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ช่างสังเกต มีความสามารถที่จะเอาตัวรอดได้ในสภาวะคับขัน มีจิตใจแจ่มใสร่าเริง นอกจากนี้ในการศึกษา "วิชาศาสนา" มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการสอน คือ เพื่อให้เรีนรู้หลักการเพาะปลูกอย่างวิทยาศาสตร์ที่แน่น และเห็นการปลูกฝังให้รักในการใช้แรงงาน (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๖.6, ส.2/12)

ส่วนแนวทางการจัดการศึกษา จะเป็นคำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนการสอนในแต่ละวิชา ซึ่งกล่าวปะปนกันไปกับจุดมุ่งหมายการสอน โดยให้ความสำคัญกับการเรีนกับตัวการปฏิบัติจริงซึ่งหาสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเป็นสื่อการเรียนการสอน เช่น การสอนวิชาจรรยา แนะนำว่า "การฝึกสอนเมื่อไม่ไปแต่สอนให้รู้แล้วฝึกแต่รู้ ไม่ประพฤติให้เป็นที่ไปตามรู้ ต้องฝึกให้ประพฤติได้จริง ๆ จึงจะครบของศัพท์ของการฝึกสอน . . . " หรือการสอนวิชาภาษาอังกฤษ แนะนำไว้ว่า " การฝึกสอนวิชาที่ไม่ไปแต่เพียงสอนให้รู้ไว้เท่านั้น ต้องให้ฝึกปฏิบัติจนเป็นประโยชน์แก่ตน ซึ่งต้องฝึกให้เคยไปเสียแต่เล็ก ๆ " เกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน ได้แนะนำไว้ในตารางสอนวิชาเลข และวิชาวิทยาศาสตร์ ความว่า "วิธีสอน 7 หลักเป็นโรคก็ได้ความถูกต้องตามความเป็นจริงทั้งสิ้น" และ "วิธีสอนนั้นคือให้เลือกสอนด้วยศัพท์ง่าย ฝึกง่าย ฝึกบ่อยๆ ล้วนแต่เอาความจริงมาสอน เป็นการเรียนจากธรรมชาติ รวมไปถึงคำว่า 20 อย่าง . . . " (รายละเอียดในภาคผนวก จ)

ดังนั้นแม้จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา
สามัญจะเป็นเพียงจุดมุ่งหมายในระดับรากวิชา ซึ่งให้รายละเอียดของคุณสมบัติที่ต้องการ
เน้นไว้ค่อนข้างมากและไม่เป็นหมวดหมู่ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่เน้นเกี่ยวกับองค์ 3
แห่งการศึกษา คือ จริยศึกษา (การเป็นพลเมืองดี รู้จักแสวงหาอาชีพสุจริตเหมาะสมกับคน
เองและท้องถิ่น มีจิตใจมุ่งมั่นใฝ่หาความจริง) พุทธิศึกษา (อ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้
ช่างสังเกต มีความสามารถที่จะเล่าได้หรือคิดได้ในสภาวะคับขัน) พลศึกษา (มีร่างกาย
แข็งแรงสมบูรณ์) ซึ่งปรากฏชัดเจนในแผนการศึกษาชาติในระยะต่อมา

ระเบียบการโรงเรียนประถมวิสามัญศึกษ (แผนกประจำ) และหลักสูตร
ประถมวิสามัญเกษตรกรรม พ.ศ. 2478

เนื่องจากการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.
2475 ได้กำหนดให้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 เป็นการเรียนทางวิสามัญ และให้ความสำคัญ
กับการศึกษาในส่วนนี้เทียบเท่ากับสามัญศึกษา และเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในแผน
การศึกษาดังกล่าว กระทรวงธรรมการจึงได้ประกาศ"ระเบียบการโรงเรียนประถมวิสามัญ
ศึกษ(แผนกประจำ) และหลักสูตรประถมวิสามัญเกษตรกรรม"(กระทรวงธรรมการ, 2478)
ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 สำหรับใช้ในโรงเรียนที่จัดการสอนวิชาชีพเกษตรกรรม
ชั้นประถมปีที่ 5 และปีที่ 6 ตั้งแต่ต้นปีพ.ศ. 2478 เป็นต้นไป วิชาที่จัดสอนได้แก่ จรรยา
ภาษาไทย เลขคณิตและบัญชี การรักษาตัว ความรู้เรื่องเมืองไทย วาดเขียน
กสิกรรมวิทยา พลศึกษา อนุสมาชิกและลูกเสือ

เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาได้กล่าวไว้ในระเบียบการฯ คือ มุ่งให้
นักเรียนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพ เช่น
อดทน สดชื่น มีความรักและเห็นคุณค่าของการทำงาน เป็นตัวกลางที่ค้นคว้าหาหนทางไป
และเมื่อจบการศึกษแล้ว สามารถประกอบอาชีพได้ (กระทรวงธรรมการ, 2478)

นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะให้ผู้จัดการเรียนการสอนวิชาเรียนพิเศษให้ใช้วิธีปฏิบัติ
โดยสรุป คือ

1. ให้ครูทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน เช่น ต้องมีนิสัยรักการศึกษามีความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ
2. จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงผลงานของนักเรียน
3. มีการติดตามประเมินผลนักเรียนที่จบการศึกษาไปแล้ว
4. สอนโดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น
5. จัดให้มีการศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้นักเรียนเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของท้องถิ่น
6. สอนตามกำลังความสามารถของนักเรียน

ดังนั้น หลักสูตรฉบับนี้เป็นความพยายามของรัฐบาลที่ต้องการให้การจัดการศึกษาด้านวิสามัญเกษตรกรรมในโรงเรียนประถมวิสามัญมีระเบียบแบบแผนในแนวเดียวกัน และต้องการให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาไปแล้วมีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีคุณสมบัติเหมาะสมกับอาชีพ และเป็นพลเมืองดีของประเทศ ส่วนแนวทางการจัดการศึกษาจะเน้นการปฏิบัติจริงในภาคสนาม มากกว่าการเรียนในห้องเรียน โดยมีครูเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งในด้านความประพฤติ และการดำเนินชีวิตประจำวัน (รายละเอียดในภาคผนวก ฉ)

ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2480

ภายหลังการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ส่งผลให้การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษามีเพียงสามัญศึกษา 4 ปี คือ ประถมปีที่ 1 - 4 และเพื่อที่จะให้การศึกษากว้างในโรงเรียนต่อไปได้ กระทรวงธรรมการจึงได้เร่งรีบแก้ไขหลักสูตรและประมวลการสอน ให้เข้ารูปกับแผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ และได้ประกาศใช้ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2480 (กระทรวงธรรมการ, 2480)

เนื่องจากระยะเวลาที่กำหนดให้เรียนลดลงจากเดิม 2 ปี และจุดมุ่งหมาย การจัดการศึกษาในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ได้เน้นถึงหน้าที่พลเมืองตามระบอบ รัฐธรรมนูญ ดังนั้นหลักสูตรฉบับนี้จึงได้มีการปรับปรุงและเพิ่มเติมรายวิชาบางรายวิชาที่เคย เป็นวิชาไม่บังคับสอนในหลักสูตรประถมสามัญ พ.ศ. 2464 และวิชาที่จำเป็นต่อการเป็น พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยเข้าไปอีกหลายวิชา กล่าวคือ ได้เพิ่มวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม แทน วิชาจรรา เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง ระบอบรัฐธรรมนูญ การปกครองท้องถิ่น วันสำคัญ และคุณธรรมตามหลักศาสนา เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา กรุณา ความกล้าหาญ ความกตัญญูแก่เวที ฯลฯ นำเอาวิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาขับร้อง ซึ่งเป็นวิชาที่ไม่บังคับสอนในหลักสูตรเดิม มารวมเป็นวิชาที่สอนแล้ว โดย เปลี่ยนชื่อวิชาวิทยาศาสตร์เป็นวิชาวิทยาการ เปลี่ยนชื่อวิชาการศึกษาเป็นวิชาสุขศึกษา และได้เพิ่มวิชาการฝีมือ พลศึกษาและอนุสภากาชาด (สำหรับนักเรียนหญิง) ซึ่งสรุปแล้ววิชา ที่กำหนดให้สอนในหลักสูตรฉบับนี้มีทั้ง 11 วิชา คือ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย เลขคณิต วิทยาการ ความรู้เรื่องเมืองไทย วาดเขียน การฝีมือ ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา วิชาลูกเสือหรืออนุสภากาชาด (สอนในชั้นประถมปีที่ 3 - 4)

หลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2480 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาใน แต่ละรายวิชาไว้ในช่อง "รายการที่ต้องสอน" โดยสรุป คือ มุ่งให้นักเรียนรู้จักสิทธิหน้าที่ ของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย มีคุณธรรมตามหลักศาสนา มีความรู้อ่านออก เขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทั้งทางชีวภาพและทาง กายภาพ เช่น วัตถุ และการงาน นิช และสัตว์ กิศ ภูเขา ฯลฯ มีความรู้เกี่ยวกับงาน ฝีมือ รู้จักระวังรักษาร่างกายให้มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ สำหรับแนวทางการจัดการศึกษา นั้น จะเห็นการเสนอแนะเกี่ยวกับวิชาบางรายวิชา เช่น วิชาศีลธรรม วิชาสุขศึกษา ในชั้นประถมปีที่ 1 แนะนำให้สอนโดยเน้นการปฏิบัติได้จริง ให้มีการหยุดพักระหว่างชั่วโมง วิชาให้มาก และครูอาจจัดสอนนอกห้องเรียนเพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความเพลิดเพลินใน การเรียน หรือในการสอนแต่งความ ได้แนะนำให้กวดขันภาษาและไวยากรณ์ไปด้วยแต่ ไม่ให้ใช้ให้เรียนคำราชาไวยากรณ์ หรือการสอนภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ก็ให้ยกตัวอย่างใน สิ่งที่อยู่ใกล้เคียงกับสภาพที่อยู่อาศัยของนักเรียน และให้นักเรียนเที่ยวดูสถานที่ในบริเวณ

ใกล้เคียง เพื่อส่งเสริมความรู้รอบตัว ความรู้ทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ตลอดจน เพื่อให้เกิดความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้แนวทางการจัดการศึกษายังมีปรากฏอยู่ในหมายเหตุ ท้ายอัตราเวลาเรียนด้วย (รายละเอียดใน ภาคผนวก ข)

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2480 นี้ เป็นหลักสูตรที่ได้รับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และการจัดระบบชั้นเรียนแบบใหม่ตาม แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ที่กำหนดให้การศึกษาระดับประถมศึกษา มีเพียงการเรียน วิชาสามัญ 4 ปี เท่ากันทั้งเด็กหญิง และเด็กชาย ดังนั้นสาระส่วนใหญ่ของหลักสูตรฉบับนี้ที่ เปลี่ยนแปลงไป คือ เนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียน ส่วนจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษายัง คงกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายในระดับรายวิชาที่มุ่งเน้นการเป็นพลเมืองดี ที่รู้จักสิทธิ หน้าที่ของ ตนเอง มีคุณธรรม และมีความรู้ที่อ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นให้นักเรียน มีความรู้ในงานฝีมือเบื้องต้น หรือหัตถศึกษา โดยแยกเป็นงานฝีมือสำหรับชาย ได้แก่ หัตถกรรม และกลกรรม ส่วนงานฝีมือสำหรับหญิง ได้แก่ การช่างและเบ็ดเตล็ด ซึ่งแตกต่างจากหลักสูตรประถมสามัญ พ.ศ. 2464 ที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพได้ ส่วนแนวทางการจัดการศึกษา ได้มีการนำเอาหลักจิตวิทยาการสอนเข้ามาใช้มากขึ้น เช่น การแนะนำให้จัดการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงช่วงความสนใจของนักเรียน หรือแนะนำ ให้มีการจัดการศึกษานอกสถานที่ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศในการเรียนให้นักเรียนได้รับความเพลิดเพลินในการเรียน นอกจากนี้ยังได้แนะนำให้จัดทัศนศึกษา เพื่อส่งเสริมความรู้ รอบตัว และปลูกฝังความรักในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

การจัดการศึกษาในประเทศไทย มีนัยบทหลักในการจัดการศึกษาในรูปโครงการ ศึกษา หรือแผนการศึกษามาตั้งแต่แรกเริ่มของการจัดระบบการศึกษาตามแนวใหม่ ซึ่งแผน การศึกษาก่อนสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีชื่อเรียกว่า "โครงการศึกษา" ทั้งสิ้น และถือความส่วนใหญ่กำหนดรายละเอียดในแนวทางการจัดการศึกษาของผู้มีอำนาจ

หน้าที่ในการจัดการศึกษา ส่วนจุดมุ่งหมายนั้นไม่ได้ระบุอย่างชัดเจน แต่กล่าวรวม ๆ ไปกับส่วนอื่น ๆ

ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - 2488 แผนการศึกษาเปลี่ยนชื่อเรียกเป็น "แผนการศึกษาชาติ" และในช่วงเวลานี้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ 2 ฉบับ คือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา คือ ต้องการสร้างเสริมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี โดยความหมายของพลเมืองดีตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 คือ การมีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองและรู้จักสิทธิ หน้าที่ของพลเมืองดี ส่วนพลเมืองดีที่ปรากฏในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 คือ การทำหน้าที่ตามระบอบรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ในการจัดการศึกษาได้แบ่งการจัดออกเป็น 3 ส่วน คือ พุทธิศึกษา จริตศึกษา และพลศึกษา สำหรับแนวทางการจัดการศึกษาได้กล่าวถึง ลักษณะการดำเนินการจัดการศึกษาทั้งสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ประเภทโรงเรียน เงินอุดหนุนการศึกษา การผลิตหลักสูตร การตรวจโรงเรียน การสำรวจอนามัย การสอบไล่ การบ่งแรงในการจัดการศึกษา

จากจุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในแผนการศึกษา ได้มีการนำมากำหนดรายละเอียดที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้นในหลักสูตรประถมศึกษา ซึ่งในช่วงนี้การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ได้ใช้หลักสูตรสามัญศึกษา 2 ฉบับ และหลักสูตรประถมวิสามัญเกษตรกรรม 1 ฉบับ โดยจุดมุ่งหมายที่กล่าวถึงในหลักสูตรทุกฉบับ เป็นจุดมุ่งหมายระดับรายวิชา มีสาระสำคัญเพื่อให้เด็กเรียนเป็นพลเมืองดี รู้จักแสวงหาอาชีพในทางสุจริต เหมาะสมกับตนเองและท้องถิ่น มีคุณธรรมและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพ อ่านออก เขียนได้ คิดคำนวณได้ มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ช่างสังเกต มีความสามารถที่จะเอาตัวรอดได้ในสภาวะคับขัน มีจิตใจแจ่มใสร่าเริง และได้เสนอแนะวิธีการจัดการเรียนการสอนในแต่ละวิชาไว้ปะปนกับจุดมุ่งหมายการสอน

และสำหรับหลักสูตรประณวิสามัญเกษตรกรรม นอกจากจะกล่าวถึงวิธีการจัดการเรียนการสอนแล้ว ยังได้แนะนำเกี่ยวกับข้อที่พึงปฏิบัติสำหรับครู เพื่อเป็นตัวอย่างที่คณิกนักเรีกรนไว้ด้วย

การจัดการศึกษาของชาติ เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้น แม้จะได้มีการเสนอแนะแนวทางการจัดไว้ในเอกสารฉบับต่าง ๆ บ้าง แต่หากไม่มีการนำไปปฏิบัติแล้ว การจัดการศึกษาของชาติก็ไม่อาจบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้นในบทต่อไป จะได้นำเสนอเกี่ยวกับการดำเนินการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในประเทศไทย ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเข้าใจ เกี่ยวกับการดำเนินการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2488

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย